

हरियाणा विद्यालय शिक्षा बोर्ड

पाठ्यक्रमस्य अध्यायानुसारम् अङ्कानां विभाजनम् (2026-27)

कक्षा: उत्तर मध्यमा भाग-1

विषय: संस्कृत साहित्य वेद सिद्धान्त

कोड: 1101 SKS

सामान्यनिर्देशाः-

1. सम्पूर्णपाठ्यक्रमस्य आधारे एका वार्षिकी परीक्षा भविष्यति।
2. वार्षिकी परीक्षा अ 80 अङ्कानां भविष्यति एवं च आन्तरिकं मूल्याङ्कनं अ 20 अङ्कानां भविष्यति।
3. आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य कृते निम्नानुसारम् आवधिकं मूल्याङ्कनं भविष्यति-
  - (i) 6 अङ्कानां कृते - 3 सैट (SAT) परीक्षाणाम् आयोजनं भविष्यति। तासु परीक्षासु अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 06 अङ्कानां भाराङ्को भविष्यति।
  - (ii) 2 अङ्कयोः कृते - एका अर्धवार्षिकी परीक्षा भविष्यति। यस्या अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 2 अङ्कयोः भाराङ्को भविष्यति।
  - (iii) 2 अङ्कयोः कृते - शिक्षकाः कक्षा - कक्षयोः सहभागितायाः (CRP) कृते मूल्याङ्कनं करिष्यन्ति एवं च अधिकतमौ द्वौ अङ्को अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने दास्यन्ति।
  - (iv) 5 अङ्कानां कृते - छात्राः परियोजनाकार्यं करिष्यन्ति। यस्य अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 05 अङ्कानां भाराङ्को भविष्यति।
  - (v) 5 अङ्कानां कृते - छात्राणाम् उपस्थितेः अनुसारेण अधिकतमाः 05 अङ्काः प्रदीयन्ते -

75% तः	80% पर्यन्तम् = 01 अङ्कः
80% तः उपरि	85% पर्यन्तम् = 02 अङ्कौ
85% तः उपरि	90% पर्यन्तम् = 03 अङ्काः
90% तः उपरि	95% पर्यन्तम् = 04 अङ्काः
95% तः उपरि	= 05 अङ्काः

पाठ्यक्रमस्य संरचना (2026-27)

कक्षा: उत्तर मध्यमा भाग-1

विषय: संस्कृत साहित्य वेद सिद्धान्त

कोड: 1101 SKS

क्रम-संख्या	आकलनबिन्दवः	अङ्का
1.	खण्डः 'क' पंचतंत्रम्(काकोलूकीयम्-अश्लीलांशवर्जा) <ul style="list-style-type: none"> गद्यांशयोः पद्यांशयोर्वा एकतरस्य हिन्दीव्याख्या कथासारः (संस्कृते हिन्द्यां वा)	(15) 10 5
2.	खण्डः 'ख' दयानन्दलहरी- आचार्यो मेधाव्रतः <ul style="list-style-type: none"> श्लोकयोर्हिन्दीव्याख्या	10
3.	खण्डः 'ग' यजुर्वेदस्य(षट्त्रिंशोऽध्यायः) – महर्षिदयानन्दकृतव्याख्या	8
4.	खण्डः 'घ' सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयसमुल्लासः) – महर्षिदयानन्दः	10
5.	खण्डः 'ङ' पत्रलेखनम् (संस्कृते)-अधोलिखितेषु विषयेषु कस्मिंश्चिद् एकस्मिन् विषये- <ol style="list-style-type: none"> अवकाशार्थ प्रधानाचार्यमुदिदश्य । स्वकीयाध्ययनप्रगतिमवलम्ब्य । पाठ्यपुस्तकानि क्रेतुं प्रकाशकमुदिदश्य । यात्राविवरणमाधृत्य ।	5
6.	खण्डः 'च' निबन्धरचना – अधोलिखितेषु विषयेषु कस्मिंश्चिद् एकस्मिन् विषये- गौः, भारतीयसंस्कृतिः, षड् ऋतवः, संस्कारः, आर्षशिक्षा, श्रावणी उपाकर्म ।	10
7.	खण्डः 'छ' अनुवादः (हिन्दीतः संस्कृते) <ul style="list-style-type: none"> वाच्यपरिवर्तनम्	6
8.	खण्डः 'ज' बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः बहुविकल्पीयप्रश्नाः एकैकस्याङ्कस्य सम्पूर्णपाठ्यक्रमात् निश्चिताः सन्ति ।	16
		योगः 80
	आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्	20
		सम्पूर्णाङ्काः 100

खण्डः 'क'-पंचतंत्रम् (काकोलूकीयम्)

श्लोकानां सस्वरगायनम्, अर्थज्ञानम्, भावार्थबोधनम्, प्रसङ्गज्ञानम्, अन्वयपरिज्ञानं च । गद्यवाचनस्याभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम् (उभयोः गद्यांशपद्यांशयोः) । कर्तृपदानां कियापदानां विशेषण-विशेष्ययोःच परिज्ञानम् । कथाधारितप्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन वाक्येन च अभ्यासः, साररूपेण कथाज्ञानम् ।

खण्डः 'ख'-दयानन्दलहरी

श्लोकानां सस्वरगायनम्, अर्थज्ञानम्, भावार्थबोधनम्, प्रसङ्गज्ञानम्, अन्वयपरिज्ञानम् श्लोकाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः। पाठे समागतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेष्यविशेषणपदानां कर्तृपदानां क्रियापदानां च ज्ञानम्।
खण्डः 'ग'—यजुर्वेदस्य षट्त्रिंशोऽध्यायः
मन्त्राणां शुद्धोच्चारणम्, मन्त्राथानां ज्ञानम्, मन्त्राणां भावार्थबोधनम्। अन्वयस्य ज्ञानम्। मन्त्राधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः। मन्त्रे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेष्य-विशेषणपदानां अवबोधः।
खण्डः 'घ'— सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयसमुल्लासः)
समुल्लासपरिचयः, गद्यवाचनस्य-अभ्यासः, गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः, प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः।
खण्डः 'ङ'—पत्रलेखनम् पत्राणां शुद्धलेखनम्, शैलीपरिज्ञानं च।
खण्डः 'च'—निबन्धरचना विषयमुद्दिश्य निबन्धलेखनम्, उत्कृष्टशब्दानां प्रयोगज्ञानम्, भावानुसारं वाक्यरचनापरिज्ञानम्, निबन्धस्य समुचितोपसंहारावबोधः।
खण्डः 'छ'— अनुवादः व्याकरणसंबन्धिनियमपरिज्ञानम्, धातुरूपाणां शब्दरूपाणां च कण्ठस्थीकरणम्, वाच्यपरिवर्तननियमपरिज्ञानम्।

मासिकपाठ्यक्रमस्यशिक्षण-योजना (2026-27)

कक्षा: उत्तर मध्यमा भाग-1

विषय: संस्कृत साहित्य वेद सिद्धान्त

कोड: 1101 SKS

मास	पाठ्यपुस्तकस्य नाम	पाठ्यबिन्दवः	शिक्षणस्य कालांशाः	पुनरावृत्तेः कालांशाः
अप्रैल	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयःसमुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) निबन्धरचना	अध्ययनाध्यापनविषयः	3	1
		1-3मन्त्राः	2	2
		1-4श्लोकाः	4	2
		प्रथमा कथा	4	1
		गौः	2	1
मई	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) निबन्धरचना	प्राणायामशिक्षा	3	1
		3-6 मन्त्राः	2	2
		5-10 श्लोकाः	4	2
		2-3 कथे	4	1
		भारतीयसंस्कृतिः	2	1
जून	ग्रीष्मावकाशेषु संस्कृतसम्बद्धगतिविधयः			
जुलाई	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) निबन्धरचना	संध्याग्निहोत्रोपदेशः	3	1
		यज्ञपात्राकृतयः।		
		7-9 मन्त्राः	2	2
		1-16 श्लोकाः	5	2
		4-5 कथे	4	2
आर्षशिक्षा	2	1		
अगस्त	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) निबन्धरचना	उपनयनसमीक्षा, ब्रह्मचर्योपदेशः	3	1
		10-12 मन्त्राः	2	2
		17-22श्लोकाः	5	2
		6-7 कथे	4	2
		श्रावणी-उपाकर्म	2	1

सितंबर	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) निबन्धरचना	ब्रह्मचर्यकृत्यवर्णनम् 13–15 मन्त्राः 23–28 श्लोकाः 8–9 कथे षड् ऋतवः	3 2 5 4 2	1 2 2 2 1
अक्तूबर	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) निबन्धरचना	पंचधापरीक्षाध्ययनाध्यापन – विषयः 16–18 मन्त्राः 29–34 श्लोकाः 10–11 कथे संस्कारः	3 2 5 4 2	1 2 2 2 1
नवंबर	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) पत्रलेखनम्	पठनपाठनविशेषविधिः 19–21 मन्त्राः 35–40 श्लोकाः 12–13 कथे पत्रद्वयम्	3 2 5 4 2	1 2 2 2 1
दिसंबर	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) पत्रलेखनम्	ग्रन्थप्रामाण्याप्रामाण्यविषय 22–24 मन्त्राः 41–46 श्लोकाः 14–15 कथे पत्रद्वयम्	3 2 5 4 2	1 2 2 2 1

जनवरी	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) अनुवादः	स्त्रीशूद्राध्ययनविषयः 47-52 श्लोकाः 16-17 कथे वाच्यपरिवर्तनम्	3 7 4 2	1 2 2 1
फरवरी	सत्यार्थप्रकाशः (तृतीयः समुल्लासः) यजुर्वेदभाष्यम् (षट्त्रिंशोऽध्यायः) दयानन्दलहरी पंचतन्त्रम् (काकोलूकीयम्) पत्रलेखनम् अनुवादः निबन्ध रचना	आवृत्तिः आवृत्तिः आवृत्तिः आवृत्तिः आवृत्तिः आवृत्तिः आवृत्तिः	4 5 5 4 2 2 2	- - - - - - -
मार्च	वार्षिकी परीक्षा			

विशेषकथनम्-

विषयशिक्षकेभ्यः मन्तव्यो दीयते यत् ते छात्राणां शब्दावल्याः अवधारणाश्च स्पष्टतां वर्धनाय अध्यायेषु प्रयुक्तायाः शब्दावल्याः परिभाषात्मकशब्दानां टिप्पणीपुस्तिका सज्जीकरणाय च निर्देशं कुर्युः।

निर्धारितपुस्तकानि-

1. पंचतंत्रम्
2. दयानन्दलहरी(आचार्यो मेधाव्रतः)
3. यजुर्वेदभाष्यम् (महर्षिदयानन्दकृतव्याख्या)
4. सत्यार्थप्रकाशः (महर्षिदयानन्दः)
5. साहित्यसुधा भागः-2 (आचार्यमेधाव्रतः)

प्रश्नपत्रस्यप्रारूपम् (2026-27)

कक्षा: उत्तर मध्यमा भाग-1

विषयः संस्कृत साहित्य वेद सिद्धान्त

कोडः 1101 SKS

प्रश्नानां प्रकारः	अङ्काः	संख्या	विवरणम्	पूर्णाङ्काः
वस्तुनिष्ठप्रश्नाः	1	16	16 बहुविलीयाः प्रश्नाः	16

अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	2	10	गद्यांशव्याख्या, मंत्रकण्ठस्थीकरणम्	20
लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	4	5	प्रश्नाः, श्लोकव्याख्या	20
दीर्घ-उत्तरात्मकप्रश्नाः	6	4	अध्यायसारः, कथासारः, मन्त्रव्याख्या	24
योगः		35		80

